

УДК 37:355.23:343.8(477)

Вадим ДИЯК

доктор педагогічних наук, доцент,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна
ORCID ID: 0000-0003-1477-5803
vadimd09@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ОПЕРАТИВНОГО РІВНЯ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Стаття містить аналіз особливостей соціально-економічної підготовки офіцерів оперативного рівня у вищій військовій освіті. Конкретизовано зміст підготовки слухачів магістратури вищого військового навчального закладу у чинних державних стандартах та визначено невідповідність сучасним вимогам до рівня соціально-економічної підготовки військового та наявних можливостей реалізації такої підготовки у вищих військових навчальних закладах України. Визначено перспективи та основні проблеми вдосконалення соціально-економічної підготовки в магістратурі вищих військових навчальних закладів відповідно внесених змін до деяких законів України щодо військової освіти та науки. У статті уточнюється поняття соціально-економічної компетентності та характеризується її особливості як базового аспекту соціально-економічної підготовки магістрантів у ВВНЗ. З'ясовано, що структура соціально-економічної компетентності військового має включати у себе формування економічної грамотності, економічного мислення, загальноекономічної свідомості з урахуванням соціальних орієнтирів.

Схарактеризовано основні напрями покращення соціально-економічної підготовки в освітньому процесі ВВНЗ, удосконалення економічної культури майбутніх військових командирів середньої ланки. До таких напрямів віднесено вдосконалення навчальних програм для магістерського рівня вищої військової освіти з урахуванням соціально-економічної підготовки; посилення уваги до соціально-економічних та гуманітарних дисциплін, які орієнтують слухачів магістри ВВНЗ на засвоєння й оновлення соціально-економічних знань; забезпечення ВВНЗ необхідними засобами навчання та створення у вищих військових навчальних закладах сучасної науково-експериментальної бази за відповідними напрямами наукових досліджень.

Ключові слова: соціально-економічна підготовка; соціально-економічна компетентність; магістр; вищий військовий навчальний заклад; магістратура вищого військового навчального закладу.

1. ВСТУП

В умовах глобалізації та впливу на розвиток України Російської агресії з'являються нові соціально-економічні умови, значних змін зазнала структура та система завдань усіх силових відомств. Зростання значущості військової підготовки в Україні на сьогодні обумовила підвищення вимог до вищих військових навчальних закладів, що знайшло своє відображення у нещодавно прийнятому Верховною Радою закону про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти та науки. Зважаючи на це офіцер-управлінець повинен не лише володіти високими професійними, інтелектуальними та духовними якостями, але й чітко усвідомлювати й аналізувати усі виклики, що виникають у соціально-економічній сфері, та постійно розвивати соціально-економічну компетентність.

Постановка проблеми. Соціально-економічне життя українського суспільства в умовах сьогодення тісно пов'язане з російською агресією як складним соціальним явищем. Ефективний захист України передбачає, що військові повинні бути ознайомлені з усіма процесами та явищами, пов'язаними з війною. Особливе значення відводиться соціально-економічним знанням, унаслідок чого соціально-економічна підготовка в системі військової підготовки постає не лише як про-

фесійна необхідність, а й як засіб утвердження морально-етичних та гуманітарних засад військового управління сучасного типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання соціально-економічної підготовки у вищих начальних закладах країни вивчали О. В. Коваленко, І. М. Майструк, О. І. Данилюк, Ю. В. Николенко, Г. К. Селевко, В. В. Ягупов, Г. А. Дмитренко, Т. І. Бурлаєнко та інші. Питання про соціально-економічну підготовку українських військових досліджували Л. О. Петрова, Г. І. Фіні, В. В. Дияк та ін. Разом з тим, недостатнє науково-методичне обґрунтування особливостей соціально-економічної підготовки в магістратурі вищого військового навчального закладу України обумовлює потребу в додаткових дослідженнях для успішного розв'язання зазначеної проблеми.

Мета статті полягає в аналізі особливостей соціально-економічної підготовки офіцерів оперативного рівня у вищих військових навчальних закладах України.

2. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Сьогодні в суспільстві склалася ситуація, коли кожному фахівцеві, у тому числі й військовому, упродовж усього періоду здобуття професійної освіти потрібно систематично збагачувати рівень фахових знань, умінь, навичок. Саме тому під час навчання в ВВНЗ слухачі магістратури повинні опанувати здатність до критичного мислення, уміння використовувати теоретичні знання на практиці, комунікувати, сприймати нову інформацію й адаптувати її до умов швидкого оновлення соціально-економічних чинників професійної діяльності.

3. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглядаючи соціально-економічну підготовку в магістратурі вищого військового навчального закладу України, насамперед необхідно визначити, чому саме соціально-економічна підготовка є важливим елементом навчання майбутнього військового керівника.

Л. О. Петрова вказує, що важливість виховання економічної культури у майбутніх військових керівників обумовлена низкою факторів, серед яких:

перехід до ринкових відносин та вагомі зміни в економічному стані українського суспільства в останні роки;

необхідність раціональності та ефективності у використанні озброєння;

зростання потреб армії в матеріальних ресурсах, що також вимагає їх ефективного їх використання;

скорочення особового складу армії, що вимагає зміни діяльності військових [4, с. 21, 22].

Крім того, військові, володіючи принципами сучасного економічного мислення, загалом швидше адаптуються до нових умов професійної практичної роботи. Служба у військовій частині, крім захисної діяльності військовослужбовців, включає виконання господарської діяльності, що містить “планомірну діяльність військових колективів, спрямовану на ефективне використання зброї, бойової техніки, іншого військового майна і грошових коштів в інтересах підвищення бойової готовності військових частин та їх підрозділів, забезпечення матеріальних умов служби і побуту воїнів” [5, с. 211].

Розуміння соціально-економічних проблем сьогодення видається важливим для підготовки фахівців усіх рівнів. Це підтверджується аналізом методичних документів, зокрема освітньо-професійних програм, які засвідчують, що випускники повинні оволодіти соціально-економічними компетентностями. Отже, основними документами, затвердженими Кабінетом Міністрів України, що визначають зміст і характеристики професійних компетенцій, є те, що ОПП магістерського рівня підготовки включає, серед іншого, поглиблену соціально-економічну підготовку [6].

Аналіз стандарту вищої освіти зі спеціальності 253 “Військове управління (за видами збройних сил)” для другого (магістерського) рівня вищої освіти дасть змогу більш детально вивчити зміст підготовки магістрів вищих військових навчальних закладів [8]. Нормативний зміст підготовки слухачів оперативного рівня включає вміння: 1) організації та керівництва військово-педагогічним та соціально-психологічним процесом у військовій частині (військовому управлінні); 2) керівництва фінансово-господарською діяльністю військової частини, забезпечення повноти надходження та ефективного використання ви-

ділених ресурсів, організація належного обліку та внутрішнього контролю та управління ризиками; 3) організувати повсякденну діяльність, вживати заходів щодо відновлення боєздатності, організувати та проводити навчання (військова частина (орган військового управління)), стежити за його розвитком та об'єктивно оцінювати досягнуті результати. Враховуючи сучасні умови функціонування силових структур України та багатофункціональність завдань магістратури вищого військового навчального закладу України, можна говорити про високі вимоги до рівня соціально-економічної освіти такого спеціаліста.

О. І. Данилюк [1] наголошує на важливості формування соціально-економічної компетентності на оперативному рівні підготовки військових керівників. Під поняттям компетентності Н. Г. Ничкало розуміє професійні знання, уміння та досвід роботи за фахом, а також ставлення до справи, вміння ефективно використовувати знання та вміння, особистісні якості для забезпечення бажаного результату під час виконання службових обов'язків на конкретному робочому місці [2, с. 96]. Під економічною компетентністю Г. А. Дмитренко розуміє сукупність економічних знань і практичних навичок, досвіду, економічної культури та мислення, наявність стійкої потреби та інтересу до професійної компетентності [7, с. 87].

Аналіз вимог до сучасного українського військового та його професійних компетентностей дає змогу визначити такі складові соціально-економічної компетентності військового силових структур України:

економічну грамотність як систему економічних знань, умінь і навичок;

економічне мислення з урахуванням соціальних орієнтирів (соціально-економічна освіта включає виховання фахівців із сучасним світоглядом, професійними знаннями інноваційного характеру, уміння використовувати їх на практиці для вирішення економічних і соціальних проблем у рамках професійних завдань;

загальноекономічну свідомість, що включає формування високого рівня працьовитості, професійної майстерності, виробничих умінь і навичок, розуміння соціально-економічних аспектів різних сфер діяльності.

Однак ефективному впровадженню якісної соціально-економічної підготовки офіцерів тактичного рівня у військового вищого навчального закладу України перешкоджає низка проблем, що існують на сьогодні у сфері вищої освіти військових спеціальностей. Л. О. Петрова стверджує, що сьогодні в системі вищої освіти України практично відсутня цілісна система військово-економічної освіти, починаючи від ВВНЗ і закінчуючи безпосередньо військами. Більшість вишів не пропонують курс прикладної військової економіки для магістерського рівня військової освіти. Дослідниця переконана, що однієї лише наявності військово-економічного аспекту у викладанні основ економічної теорії, загально- та спеціально-технічних дисциплін явно недостатньо [5, с. 212]. Ми згодні із цією думкою і вважаємо, що в навчальних програмах вищих військових навчальних закладів доцільно чіткіше окреслити питання соціально-економічної підготовки магістрів, які б засвоювали знання з економіки бойової підготовки та основ військово-економічної аналіз, відомості про війська матеріально-технічного забезпечення, питання найбільш раціонального використання військово-економічних ресурсів тощо.

Проте завданням розширення програм ВВНЗ та залучення більшої кількості матеріалів, що формують соціально-економічні компетентності магістрів, постає також проблема неузгодженості часу, що витрачається на вивчення гуманітарних та соціально-економічних дисциплін. формування особистості сучасного військового спеціаліста [1]. У сучасних умовах переходу до підготовки військовослужбовців на оперативному рівні це співвідношення ще більше зменшується не на користь гуманітарних та соціально-економічних дисциплін. Крім того, на основі проаналізованих нормативно-правових актів та досліджень особливостей і перспектив удосконалення соціально-економічної військової підготовки можна окреслити основні напрями соціально-економічної освіти у ВВНЗ та підвищення економічної культури майбутніх військових лідери. Зокрема, до таких напрямів належать:

1) удосконалення навчальних планів освітньо-кваліфікаційного рівня підготовки офіцерів оперативного рівня вищих військових

навчальних закладів з урахуванням соціально-економічної підготовки;

2) звернення уваги на такі гуманітарні та соціально-економічні дисципліни, як релігієзнавство, політологія, етика, основи ділового спілкування, економічна теорія тощо, які спрямовують магістрів вищої освіти на здобуття й оновлення знань соціально-економічного спрямування та формування наукового світогляду;

3) оснащення військових вишів необхідними засобами навчання, що відповідають науково-технічному рівню світового рівня та є важливою умовою реалізації ефективних стратегій досягнення цілей освіти;

4) упровадження навчального обладнання, пов'язаного з комп'ютерними системами для самостійного вивчення навчального матеріалу військовими спеціалістами на магістерському рівні вищої освіти;

5) створення сучасної науково-експериментальної бази у військових навчальних закладах за відповідними напрямками наукових досліджень;

6) удосконалення системи фінансування вищих навчальних закладів.

О. І. Данилюк [1] також стверджує, що, вдосконалюючи зміст соціально-економічної підготовки військових, слід запроваджувати нові форми, прийоми та методи економічної самоосвіти майбутнього фахівця, з метою формування високого рівня соціально-економічної компетентності. Окрім того, слід ураховувати вимоги Концепції розвитку економічної освіти і науки України [3].

4. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У процесі визначення й аналізу особливостей та сучасного рівня соціально-економічної підготовки офіцерів оперативного рівня у вищих військових навчальних закладах з'ясовано, що необхідність формування та розвитку соціально-економічної культури у магістрів ВВНЗ обумовлена змінами, що визначені у законі про вищу військову освіту, перетворенням самої економічної системи України, підви-

щенням значимості силових відомств та забезпечення безпеки країни, реформуванням військової сфери, що серед іншого породжує необхідність збільшення потреб армії в матеріальних ресурсах, викликає зміни у свідомості військових та підвищення вимог до рівня підготовки офіцерів.

Нормативні документи, у яких визначають вимоги до компетентностей офіцерів оперативного рівня, підтверджують необхідність підвищення рівня їх соціально-економічної підготовленості. Натомість сьогодні існує низка проблем у сфері соціально-економічної підготовки офіцерів магістерського рівня, зокрема відсутність цілісної системи військової соціально-економічної підготовки, невідповідність годин на вивчення гуманітарних та суспільно-соціальних дисциплін завданням, що на них покладаються для формування особистості сучасного військового фахівця. У статті запропоновано напрями вдосконалення соціально-економічної підготовки кадрів у системі військової освіти, а також підвищення економічної культури офіцерів оперативного рівня.

Список використаних джерел

1. Данилюк О. І. Соціально-економічна компетентність – як компонента фахової підготовки майбутнього соціального інспектора. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Серія: Соціально-педагогічна. 2015. Вип. 25. С. 53–62.
2. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика : монографія; за ред. Н. Г. Ничкало. Хмельницький : ТУП, 2002. 334 с.
3. Концепція розвитку економічної освіти в Україні. *Освіта України*. 2004. № 6. С. 4–5.
4. Петрова Л. О. Формування особистості сучасного військового керівника в системі військової освіти України : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди. Харків : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2014. 204 с.
5. Петрова Л. О. Роль економічного виховання у підготовці військового керівника: філософсько-освітній аналіз. *Вісник Харківського національного*

педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. *Філософія*. 2015. Вип. 44. С. 209–223.

6. Положення про освітньо-кваліфікаційні рівні (ступеневу освіту) (із змінами, внесеними згідно з Постановами КМ № 538 (538-2013-п) від 07.08.2013). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-98-%D0%BF> (дата звернення 17.01.2022).

7. Професійна освіта: словник : навч. посіб./ уклад. С. У. Гончаренко та ін.; за ред. Н. Г. Ничкало. К. : Вища школа, 2000. 380 с.

8. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 253 “Військове управління (за видами збройних сил)” для другого (магістерського) рівня вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/253-viyskove-upravlinnya-za-vidami-zbroynikh-sil-magistr.pdf> (дата звернення 18.01.2022)

9. Про внесення змін до деяких законів України щодо військової освіти та науки : Закон України від 17 грудня 2021 року № 1986-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1986-20/print> (дата звернення: 20.01.2022).

Dyyak V. Peculiarities of socio-economic training of operational level officers in higher military educational institutions

The article contains an analysis of the features of socio-economic training of operational level officers in higher military education. The content of training of master's students of higher military educational institution in the current state standards is specified and non-compliance with modern requirements to the level of socio-economic training of military and available opportunities for such training in higher military educational institutions of Ukraine is determined. Prospects and main problems of improving the socio-economic training in the master's degree of higher military educational institutions in accordance with the amendments to some laws of Ukraine on military education and science are identified. The article clarifies the concept of socio-economic competence and characterizes its features as a basic aspect of socio-economic training of undergraduates in higher education. It was found that the structure of socio-economic competence of the military should include the formation of economic literacy, economic thinking, general economic consciousness, taking into account social guidelines. The main directions of improving the socio-economic training in the educational process of higher education institutions, improving the economic culture of future middle-level military commanders are described. Such areas include the improvement

of curricula for the master's level of higher military education, taking into account socio-economic training; strengthening the attention to socio-economic and humanitarian disciplines, which orient students to the master's degree in the acquisition and renewal of socio-economic knowledge; providing higher education institutions with the necessary teaching aids and creating a modern scientific and experimental base in higher military educational institutions in the relevant areas of research.

Key words: socio-economic training; socio-economic competence; master's degree; higher military educational institution; master's degree from a higher military educational institution.

References

1. Danyliuk O. I. (2015). Sotsialno-ekonomichna kompetentnist – yak komponenta fakhovoyi pidhotovky maybutnoho sotsialnoho inspektora [Socio-economic competence – as a component of professional training of the future social inspector]. *Zbirnyk naukovykh prats Kamyanets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Seriya: Sotsialno-pedahohichna*. Kamianets-Podilskiy, vol. 25, pp. 53–62. [in Ukrainian]
2. Nychkalo N. G. (2002). *Derzhavni standarty profesynoyi osvity: teoriya i metodyka* [State standards of vocational education: theory and methodology]. Khmelnytskyi : TUP. [in Ukrainian]
3. Kontsepsiya rozvytku ekonomichnoyi osvity v Ukrainy. [The concept of development of economic education in Ukraine]. (2004). *Osvita Ukrainy*, no. 6, pp. 4–5. [in Ukrainian]
4. Petrova L. O. (2014). *Formuvannya osobystosti suchasnoho viyskovoho kerivnyka v systemi viyskovoyi osvity Ukrainy* [Formation of personality of a modern military leader in the military education system of Ukraine]. (PhD thesis). Kharkiv : H. S. Skovoroda National Pedagogical University. [in Ukrainian]
5. Petrova L. O. (2015). *Rol ekonomichnoho vykhovannya u pidhotovtsi viyskovoho kerivnyka: filosofsko-osvitniy analiz* [The role of economic education in the training of a military leader: a philosophical and educational analysis]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Filosofiya*, vol. 44, pp. 209–223. [in Ukrainian]
6. *Polozhennya pro osvitno-kvalifikatsiyni rivni (stupeneyu osvitu) № 538 (538-2013-p)* [Regulations on educational qualification levels (stage education)] (with changes made in accordance with the Resolution of the CM activity no. 538)

(538-2013-p)]. (2013, July 7). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65-98-%D0%BF> (accessed 17 January 2022). [in Ukrainian]

7. Honcharenko S. U. et. al. (2000). *Profesiyna osvita* [Professional education]. Kyiv : Vyshcha shkola. [in Ukrainian]

8. *Standart vyshchoyi osvity za spetsialnistyu 253 "Viyskove upravlinnya (za vydamy zbroynnykh syl)" dlya druhoho (mahisterskoho) rivnya vyshchoyi osvity* [Higher education standard in specialty 253 "Military Management (by Armed Forces)" for the second (master's) level of higher education]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/253-viyskove-upravlinnya-za-vidami-zbroynnikh-sil-magistr.pdf> (accessed 18 January 2022). [in Ukrainian]

9. *Zakon Ukrayiny "Pro vnesennya zmin do deyakykh zakoniv Ukrayiny shchodo viyskovoyi osvity ta nauky" № 1986-IX* [Law of Ukraine about of the amendments to certain laws of Ukraine on military education and science activity no. 1986-IX]. (2021, December 17). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1986-20/print> (accessed 20 January 2022). [in Ukrainian]